

Openingszitting 01.09.2020: toespraak van Rob HOBIN (Hof van beroep Antwerpen)

Geachte vergadering,

Vandaag begint een nieuw gerechtelijk jaar. We hebben opnieuw een woelig jaar achter de rug, en we gaan nog bijzondere tijden tegemoet: tijd voor een korte terugblik en een voorbeschouwing op wat nog komen moet.

Ik schets even de situatie van ons hof en de ervaringen die we hebben opgedaan, en vraag ook kort uw aandacht voor een aantal toekomstperspectieven voor ons hof, en bij uitbreiding voor de rechterlijke organisatie en voor de rechtsstaat in het algemeen.

1.

Bij de uitbraak van de Covid-19 crisis werden steeds voor twee weken geldende federale maatregelen uitgevaardigd, waarbij sommige aspecten van onze organisatie enerzijds op erg korte termijn moesten herdacht worden, maar waarbij tegelijkertijd toch liefst ook de lange termijn in de gaten gehouden werd.

Terwijl onze al onderbezette griffie werd herleid tot een aanwezigheid van minder dan de helft, en terwijl de toegang tot de gerechtsgebouwen zo veel mogelijk beperkt diende te worden, was het onze taak om vooral een praktische ingesteldheid te tonen: Hoe konden we toch zo veel mogelijk ons werk doen overeenkomstig – of indien dit onmogelijk was, minstens in de geest van - de geldende rechtsregels?

Onnodig te vermelden dat voor ons, in het hof van beroep te Antwerpen, elke getroffen maatregel ook werd afgetoetst aan hetgeen we geleerd hadden n.a.v. de zaak Steve B..

- Terwijl we uitwerkten hoe onze zittingszalen konden verbouwd worden zodat steeds voldoende afstand kon gegarandeerd worden, selecteerde het parket-generaal in overleg met onszelf alle vastgestelde strafzaken op hun veiligheidsrisico en hun dringendheid, en de aldus geselecteerde zaken werden behandeld in een speciaal opgerichte strafkamer ten gronde.
- Het gevangentransport werd bemoeilijkt door veiligheidsmaatregelen binnen de gevangenissen en door het beperkt aantal cellen op het hof van beroep, maar de advocaten waren bereid – in de mate van het mogelijke – hun cliënten ter terechtzitting te vertegenwoordigen.
- In de burgerlijke zaken draaiden de griffiers dubbele shiften om toch maar zoveel mogelijk partijen te bereiken opdat hun instemming kon bekomen worden met de schriftelijke inberaadname.
- Wijzigende procedureregels ingevolge het Volmachtenbesluit nr. 2 noopten de griffiers en de magistraten tot een telkens wijzigende aanpak...

Al deze meerinspanningen hebben ook hun vruchten afgeworpen:

- Zowel voor de zaken van de KI, de jeugd, de burgerlijke belangen, als voor het geheel van de burgerlijke zaken werd 95% van het aantal zaken afgehandeld in vergelijking tot hetgeen in dezelfde periode in 2019 werd gepresteerd.

- De strafkamers ten gronde slaagden er in om meer dan 60% van het normaal aantal strafzaken te behandelen.
- Uit de onderlinge contacten met mijn collega eerste voorzitter van het arbeidshof weet ik dat ook het arbeidshof een gelijkaardig palmares kan voorleggen: slechts 22% van de zaken moest worden uitgesteld omwille van Covid-19, en de meeste daarvan konden in juni - in overtal - vastgesteld worden.

Terugkijkend op de talrijke voorlopige maatregelen die we namen, zowel met het College van Hoven en Rechtbanken, als binnen dit hof van beroep, mogen we tevreden zijn, maar niet zelfvoldaan.

Niet ten onrechte immers werd opgemerkt dat sommige maatregelen tot bijsturing van de rechterlijke organisatie de grens van het beleidsmatige overschreden en zich op het terrein begaven van het inhoudelijk rechterlijke aspect, zoals bv. richtlijnen omtrent het verlenen van verstek of omtrent de al dan niet verplichte aanwezigheid van partijen in familiezaken.

Met het oog op de toekomst zullen wij, beleidsverantwoordelijken, er dan ook zorgvuldig over moeten waken dat we voldoende terughoudend blijven, en onze tussenkomst beperken tot het louter organisatorische.

Niet dat het altijd makkelijk is om die grens tussen het louter beleidsmatige en het inhoudelijke te trekken. Zo heeft het Volmachtenbesluit nr. 2 van 9 april 2020 nieuwe regels ingevoerd op het vlak van de schriftelijke inberaadname, maar het gevolg was wel dat we ook onmiddellijk modellen voor brieven en een draaiboek voor de op de griffie te volgen werkwijze dienden op te stellen. Het kruisen van het organisatorische aspect met het inhoudelijk rechterlijk aspect valt dan ook niet helemaal uit te sluiten.

2.

Zoals de boutade luidt scheidt elke crisis ook opportuniteiten.

Wij hebben veel geleerd, de afgelopen maanden.

Zo is niet alles kommer en kwel op justitie wanneer we het over het digitale hebben.

De coronacrisis heeft ons immers gedwongen om een aantal zaken praktischer op te lossen, door gebruik te maken van digitale middelen.

- Onmiddellijk na de lockdown van 18 maart was het informaticasysteem van e-deposit reeds aangepast, zodat voortaan ook nieuwe zaken via e-deposit konden ingeleid worden.
- Wij leerden op een meer moderne manier met de samenleving te communiceren, nl. via de sociale media, waardoor we veel meer burgers bereikten dan voorheen. Zo is het aantal volgers op onze LinkedIn pagina sinds de maand maart van dit jaar gegroeid met 800 nieuwe volgers.

- Wij mochten experimenteren met een proefproject om de afstand voor de tolken te bewaren, via de zogenaamde “fluisterset”. Dit proefproject was een groot succes: tolken voelden zich veilig en gewaardeerd, en het hof van beroep hoopt dan ook op de snelle aankoop van dit systeem.
- Het Webex-teleconferentiesysteem werd ons ter beschikking gesteld. Er werden pleitzittingen via teleconferentie georganiseerd, en de reactie was erg positief. Volgende week zullen we voor het eerst een verplichte algemene vergadering van ons hof via teleconferentie organiseren.
- In sommige rechtbanken konden gevangenen op de zitting worden gehoord via digitale hulpmiddelen, op een ogenblik dat de toegang tot de rechter hun de facto ontzegd werd. Het verdient aanbeveling om de juridische bezwaren tegen deze technieken, daterend uit een andere tijd, te herbekijken in het licht van de huidige gezondheids crisis, en na te gaan in welke mate dit experiment kan worden veralgemeend.

Dit alles heeft ons verlangen naar een meer doorgedreven digitalisering van justitie alleen maar aangescherpt. Het is daarbij noodzakelijk om de middelen die vrijgemaakt worden voor digitale innovatie niet in één groot project te investeren, maar om wel degelijk een hele waaier van projecten te ondersteunen.

3.

We weten allen hoe de getroffen maatregelen ook zogenaamd laterale schade veroorzaakt hebben of zullen veroorzaken:

- Naargelang de bron zal de stijging van het aantal faillissementen variëren van 30% tot 65%.
- Volgens cijfers van Child Focus van juli 2020 deed zich een stijging van het aantal meldingen m.b.t. seksueel misbruik van kinderen voor van 125%.
- Volgens cijfers van de Hulplijn 1712 van augustus 2020 deed zich een stijging voor van de meldingen inzake partnergeweld van 79%.
- De Federatie van notarissen maakte melding van een stijging van het aantal echtscheidingen van 25% in mei, 19% in juni en 13% in juli. Verwacht wordt dat de stijging sowieso in zekere mate zal aanhouden.
- Volgens de Nationale Bank zou het aantal leefloners dit jaar toenemen met 5%. De OCMW's repliceerden hierop dat ze niet zozeer vrezen voor een massale stijging van het aantal leefloners, maar wel van mensen die niet rond komen met hun verminderde inkomen en dus een financiële tussenkomst vragen in huur, energie, schoolrekeningen enz..

Los van het individuele leed dat achter al deze cijfers schuil gaat, moet opgemerkt worden dat deze laterale gevolgen ook hun weerslag zullen hebben op de instroom van het aantal gerechtszaken.

Met zekerheid zullen de ondernemingsrechtbanken een grotere instroom kennen. De toegenomen inkomensonzekerheid zal de arbeidsgerechten bijkomend belasten. Het is aannemelijk dat ook de familie- en jeugdrechters bijkomend bevroegd zullen worden.

Gelet op de lange wervingsduur, is het noodzakelijk om vandaag reeds vooruit te lopen op deze evoluties en de nodige vacatures uit te schrijven voor die entiteiten die het nodig zullen hebben.

4.

De zogenaamde laterale schade van de maatregelen waarover ik het zo-even had is meetbaar. Volgend jaar of over 2 jaar zullen statistici voor ons uitgerekend hebben in welke mate de armoede is gestegen, hoeveel meer faillissementen er werden uitgesproken, of hoeveel meer echtscheidingen er werden aangevraagd. Er kan evenwel ook schade ontstaan die niet meetbaar is, en omdat het vandaag de opening van een nieuw gerechtelijk jaar is, wil ik heel even stilstaan bij de steeds vaker gestelde vraag of het wezen van de rechtsstaat door deze maatregelen bedreigd wordt.

Diverse federale maatregelen en meer dan 700 lokale besluiten werden uitgevaardigd om onze gezondheid te garanderen:

Federaal werd tijdelijk een algemeen straatverbod ingevoerd behoudens essentiële verplaatsingen. Er werden samenscholingsverboden uitgevaardigd, er werd een avondklok ingesteld... Niet alleen de nationale grenzen werden gesloten, ook de toegang tot bepaalde gemeenten werd tijdelijk beperkt of afgesloten op bevel van die lokale overheden...

De vraag die hierbij rijst is niet of onze gezondheid niet belangrijk is, de vraag is wel: hoe moet een rechtsstaat omgaan met een crisissituatie die veel langer duurt dan een plotse ramp? Welke rechten zijn absoluut, welke rechten zijn relatief?

Als bepaalde rechten minder absoluut zijn dan andere rechten: wie heeft dan de bestuurlijke bevoegdheid om die rechten te beperken of zelfs op te schorten of af te schaffen? De nationale overheid? Of ook elke lokale overheid, volgens eigen goeddunken? Wie houdt er - reeds vanaf de totstandkoming van die maatregelen - toezicht op het eventueel overschrijden van de gegeven bevoegdheid?

Deze vragen raken het wezen van de rechtsstaat. Het wezen van de rechtsstaat bestaat er immers in dat de burgers beschermd worden tegen willekeur en/of machtsmisbruik van de overheid. Deze bescherming wordt niet alleen gegarandeerd door rechterlijke controle achteraf, maar vooral ook door voorafgaandelijke bestuurlijke zorgvuldigheid.

Deze vragen verdienen dan ook een uitgebreid debat, zodat ik van deze gelegenheid gebruik maak om de overheid op te roepen over deze essentiële vragen het debat aan te gaan. Het is waarschijnlijk dat bepaalde van de getroffen maatregelen achteraf nog op hun wettigheid zullen getoetst worden door een rechter. Maar zal dat rechterlijk oordeel dat achteraf geveld wordt, volstaan om de vragen die vandaag leven in de maatschappij ook echt te beantwoorden? Zou er niet best een kader uitgewerkt worden dat voor de volgende maanden of jaren houvast biedt? Zijn de gestelde vragen niet zo alomvattend en zo principieel dat een groot maatschappelijk debat

hierover zich opdringt? En welke plaats is voor dat debat meer geschikt dan het parlement?

5.

Tot daar enkele bedenkingen en bekommernissen die ik wenste te formuleren bij de aanvang van dit gerechtelijk jaar. Ik wens jullie allen een goede start toe. Ik hoop voor elk van jullie dat jullie gespaard blijven van persoonlijk leed, en dat het komende werkjaar zich niet zal ontwikkelen als even hectisch als de afgelopen maanden.

1 september 2020,

Rob Hobin

Eerste voorzitter hof van beroep Antwerpen.